

ВІННИЦЯ: ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ПОДІЙ ЄВРОМАЙДАНУ

Анотація. У статті подано ключові характеристики Вінницького Євромайдану в контексті Революції Гідності, окреслено їх хронологічний діапазон, зроблено спробу синхронізації подій у столиці країни та регіоні, розкрито особливості їх перебігу, узагальнено наслідки та результати.

Однією з наймасштабніших подій у новітній історії України, безсумнівно, стала Революція Гідності, яка зробила спробу «перезавантаження» держави, її демократичної модернізації та започаткувала кардинальні зміни у країні. Євромайдан був найтривалішою, наймасовішою і водночас найтрагічнішою акцією протесту після проголошення незалежності, однак став символом перемоги громадянського суспільства, соціальної справедливості не тільки для України, а й для всього демократичного світу. Він показав світовій спільноті, що найвищою метою для українського народу є збереження людських цінностей та засад демократії.

Попри великий інтерес до причин, перебігу та наслідків подій кінця 2013 – початку 2014 рр. в Україні тема Революції Гідності ще не достатньо закріплена в історичному дискурсі, зокрема, посиленої уваги потребують регіональні розвідки, так як Євромайдан у кожному регіоні країни мав певні особливості.

Щодо причин Революції Гідності, можна констатувати однакостайність дослідників. На думку істориків, політологів, соціологів, журналістів їх треба шукати не лише у відмові Президента В. Януковича підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, а й у тій внутрішній і зовнішній політичній та економічній ситуації, яка склалася у країні. До комплексу чинників, що привели до протесних акцій, слід віднести економічні проблеми, корупцію влади, наростання авторитарних тенденцій, згортання політичних прав і свобод населення, свавілля правоохоронних органів, загрозу втра-

ти Україною державного суверенітету через активний діалог з Російською Федерацією та втягування її до Митного і Євразійського союзів [1]. Відправною точкою Майдану послугувало рішення Президента і уряду не підписувати Угоду з Євросоюзом, оскільки це була відмова від геополітичного вибору України і заперечення її цивілізаційного вибору, адже за роки незалежності вона довела пріоритет європейського напрямку зовнішньої політики. Про незмінність та безальтернативність цього спрямування говорили всі п'ять Президентів держави. Відповідна теза була присутня і у В. Януковича до 2013 р. Однак, після парафування Угоди 30 березня у Брюсселі офіційного її підписання, запланованого на 30 листопада у Вільнюсі, не сталося. Відмова від європейської інтеграції стала першим поштовхом до масових громадянських протестів, а розгін їх учасників започаткував активну фазу Євромайдану.

Щодо конкретних хронологічних меж Революції Гідності, між дослідниками існують певні розбіжності. Загальноприйнятим вважається її тривалість з 21 листопада 2013 р. по 20 лютого 2014 рр., деякі науковці вважають, що доцільніше розглядати ці події у більш широкому часовому інтервалі. До прикладу, А. Киридон запропонувала періодизацію революційних подій, довівши їх до 1 вересня 2017 р.: I етап датується 21 – 29 листопада 2013 р. – це мирні акції протесту і очікування громадянами України курсу на євроінтеграцію; II етап – 30 листопада – 11 грудня 2013 р. – починається з побиття демонстрантів та започатковує масовий протестний рух; III етап – 11 грудня 2013 р. – 16 січня 2014 р. – знаменує фазу активних дій та вираження національно-патріотичної спрямованості Майдану; IV етап – 16 січня – 21 лютого 2014 рр. – посилення протистояння, штурм та розстріл майданівців, рішення парламенту і втеча Януковича; у V етап дослідниця включає зміну керівництва країни та початок зовнішньої агресії Росії як наслідки Революції і кінцевою датою періодизації вважає 1 вересня 2017 р. – набуття чинності Угоди про асоціацію. На думку А. Киридон, вимоги Євромайдану були реалізовані лише частково, отже можна констатувати, що Революція Гідності триває [2, с. 123].

Перші протести у Києві розпочинаються 21 листопада, коли громадські активісти виходять на Майдан, протестуючи проти відмови В. Януковича від підписання Угоди про асоціацію. До них

приєднуються журналісти та студентська молодь. Акції протесту починаються і у низці обласних центрів України (Івано-Франківську, Ужгороді, Луцьку, Хмельницькому, Харкові, Донецьку), хоча ще не відрізняються масовістю. У Вінниці на Театральну площу виходить всього декілька людей з прапорами України та Євросоюзу. Наступного дня до акції протесту долучається близько сотні вінничан [3].

24 листопада на Європейській площі столиці відбувається мітинг, у якому бере участь понад 100 тис. чол. Тоді ж на загальних зборах вінничан було прийнято резолюцію «Вінниця за Європу». Документ випускається як у паперовому варіанті, так і викладається у соцмережах. У заході бере участь близько тисячі чоловік. Одним із визначальних факторів Майдану була тверда позиція студентства на підтримку європейського вибору України. Молодь продемонструвала свою готовність захищати європейські цінності і по суті стала рушійною силою Євромайдану: 40 % від усіх протестувальників становили люди віком від 15 до 29 років [4, с. 47]. 1,5 тис. студентської молоді виходить на Майдан Незалежності і закликає провести попереджувальний всеукраїнський студентський страйк, який заявляється як аполітичний, без використання символіки будь-яких політичних партій. До акції долучилося майже 15 тис. чол. [5]. Про страйк 26 листопада оголошують національний університет ім. Т. Шевченка та Києво-Могилянська академія. Розпочався страйк вищів у різних містах. Наступного дня на протест вийшли студенти Вінницького національного технічного та Вінницького державного педагогічного університетів. Однак керівництво медичного та аграрного вузів заборонило виходити зі стін закладів, мотивуючи таке рішення зривом навчального процесу. Протестувальників ставало все більше, і 28 листопада Вінницька міська рада ухвалила рішення про підтримку проєвропейського руху в Україні і надіслала відповідну заяву Президенту, а також встановила білі будівлі ВМР прапори Євросоюзу.

Переломним моментом Революції вважається 30 листопада, коли відбулося побиття мітингувальників на Майдані загонами міліції «Беркут», у результаті якого постраждало близько 80 чоловік. За проведеним пізніше опитуванням інституту соціальної і політичної психології 77 % громадян засудили дії органів правопо-

рядку [1, с. 560]. Побиття членів акції протесту засудили і 10 обласних рад, проте Вінницької серед них не було.

У відповідь на насильницькі вчинки влади на вулиці столиці вийшло до 1,5 млн. чол. Тепер Євромайдан став не лише акцією проти геополітичного вибору уряду і Президента, він перетворився на центр мирного спротиву діям влади за відстоювання людської гідності, дотримання громадянських прав і свобод, законів України. Протесні акції підтримували не тільки громадські діячі, політики демократичного спрямування, а й видатні митці – співачки Руслана Лижичко та Марія Бурмака, популярні групи ТНМК, «Мандри», ТІК, Гайдамаки, письменники Юрій Андрухович та Сергій Жадан, Ірена Карпа та Оксана Забужко, Вікторія Наріжна та Олександр Ірванець, народна артистка України Ада Роговцева. Слід наголосити, що Майдан не очолювали політики, він не мав єдиного лідера, не був політичним монолітом, який спирався на програми та рішення політичних партій, не контролювався з боку політичної опозиції, він був низовою ініціативою. Пересічні громадяни виступили під громадянськими гаслами – за проєвропейську Україну, за політичний плюралізм, свободу засобів масової інформації, підприємницьку ініціативу, формування правової і соціальної держави [4, с. 41]. Це привело до усвідомлення своєї можливості впливати на події, що відбуваються у державі, причетності до якісних змін у її управлінні, вплинуло на здатність до самоорганізації та піднесення національної самосвідомості [5, с. 65].

1 грудня на Європейську площу у Вінниці вийшла рекордна кількість містян. До протестувальників звернувся міський голова В. Гройсман, який підтримав акцію, а увечері близько сотні автомобілістів із символікою України та Євросоюзу проїхали вулицями Вінниці, закликаючи жителів міста приєднатися до виступу. Наступного дня відбувся мітинг під стінами обласної державної адміністрації та утворено Громадську раду «Вінницький Євромайдан».

У ніч з 10 на 11 січня 2014 р. відбувається перша спроба нападу силових підрозділів на майданівців Києва. Відповіддю Вінницького автомайдану стало пікетування обласної Державтоінспекції.

Проте органи державної влади засвідчили свою нездатність вести діалог із громадянським суспільством. На це вказували грубе порушення прав і свобод людини та застосування сили для врегулювання конфлікту. 16 січня Парламент ухвалює «диктаторські закони», які фактично забороняли будь-яку незалежну від влади громадсько-політичну або журналістську діяльність. Запроваджуються обмеження свободи для інтернет-ЗМІ, арешти за організацію мітингів, забороняється їздити колонами автівкам, встановлюється кримінальна відповідальність за екстремістські виступи. Протестувальники виступають з вимогою скасувати закони, між ними та органами правопорядку починаються сутички. Вінничани теж висловлюють протест проти «диктаторських законів». 18 січня на Театральну площу виходить близько 2 тис. містян [6].

Наступного дня традиційне недільне віче на Майдані переросло у ходу до Верховної Ради. У відповідь на підпали шин та автомобілів протестувальниками силовики застосували сльозогінний газ і водомети, світлошумові гранати і травматичну зброю. Протистояння у столиці досягли апогею 22 січня, коли пролилася перша кров та загинули майданівці С. Нігоян та М. Жизнєвський, а Р. Сенік, Ю. Вербицький та О. Бадера через кілька днів помирають від травм, отриманих у сутичках, у лікарні. У Вінниці розпочинаються мітинги під ОДА з вимогами від влади активних дій та блокування центральної вулиці Соборна.

З перших днів протистояння було зафіксовано таку технологію протидії протестам населення з боку влади, як масове використання «тітушок» – людей, залучених для провокувань зіткнень з учасниками масових акцій [1, с. 498]. З Вінниці до Києва теж було організовано їх відправку. Особливо активно автобуси з «тітушками» їхали до столиці після 22 січня. Активісти неодноразово блокували залізничний та центральний автовокзали, а також військові частини міста, які слугували центрами збору і відправки провокаторів.

25 січня у Вінниці відбувався штурм обласної державної адміністрації. Після сутичок з правоохоронцями будівлю було захоплено. 8 лютого голова Вінницької облради С. Татусяк та його заступник І. Кревський подали заяви про вихід з Партії регіонів. Така тенденція має місце по всій території України, починається швид-

ка дезінтеграція «регіоналів». Ті, хто ще донедавна голосував за «регіони», відмовляються від своїх політичних уподобань. Значно збільшується вага політичних течій правого спрямування, найбільшу прихильність здобувають національно-демократичні ідеології. У відсотковому значенні їх популярність стрімко зростає і складає близько 22, 5 % порівняно з колишніми 5 % [7, с. 451]. Однак цікавим фактом є те, що при опитуванні молоді виявилася їх більша орієнтація не на ідеї чи партії, а на конкретних політичних лідерів [8, с. 28].

18 лютого у столиці тривають сутички біля Маріїнського палацу, у Кріпосному провулку та на Інститутській, розпочинається штурм Євромайдану, тоді ж вінничани повністю перекривають вул. Соборну та блокують транспорт. 19 лютого на двох мостах міста – Центральному і Київському – будують барикади. 20 лютого після відкриття снайперського вогню та розстрілу «Небесної сотні» у Вінниці теж лунають постріли. Активісти намагалися штурмом узяти будівлю СБУ та організували штурм офісу Партії регіонів, а згодом депутати облради висловилися за припинення повноважень С. Татусяка та висловили недовіру голові облдержадміністрації І. Мовчану.

За даними, наведеними у книзі С. Кошкіної, на Інститутській загинуло 53 чол., з яких 49 протестувальників і 4 працівники внутрішніх справ [9, с. 250]. Масові розстріли стали переламним моментом «Революції Гідності», який привів до стрімкого падіння політичного режиму В. Януковича. 21 лютого під тиском демократичних сил він підписав компромісну угоду про врегулювання кризи в Україні, а 22 лютого втік з країни. Після втечі Президента відповідальність за розв'язання громадянського конфлікту бере на себе Верховна Рада, до якої переноситься епіцентр політичного життя. Першими документами, прийнятими парламентом, стали Постанова про припинення антитерористичної операції, Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», рішення про відсторонення від посади міністра внутрішніх справ В. Захарченка та постанову «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». 22 лютого Рада переобирає своє керівництво: новим її головою стає О. Турчинов, якому

доручається координувати роботу Кабінету Міністрів. Виконувачем обов'язки міністра внутрішніх справ призначили А. Авакова. Датою позачергових виборів – 25 травня 2014 р. [10, с. 45].

Перемога Майдану мала спричинити потужний імпульс для подальших перетворень в усіх сферах суспільного життя. Помітні якісні зміни відбулися у кадровому забезпеченні влади як у центрі, так і на місцях. 26 лютого у Вінниці замість С. Татусяка головою обласної ради став С. Свитко, а 2 березня замість І. Мовчана керівником облдержадміністрації – А. Олійник. Відбулося переформування політичних сил у парламенті. Фракція Партії регіонів остаточно втратила більшість своїх членів, нову коаліцію утворюють партії «Батьківщина», «Удар» і «Свобода» [11, с. 32]. Однак подальший рівень «перезавантаження» влади та проведення реформ у постмайданівський період не відповідав очікуванням громадян. Старі засоби і методи управління, хиби, притаманні колишній політичній еліті (відірваність від інтересів пересічних громадян, ігнорування їх потреб, слабка зацікавленість громадською думкою, акценти на задоволення власних матеріальних потреб), корупція, недотримання правових норм, проблеми в економіці, повільна інтеграція України до ЄС стають новими викликами і сьогодні, хоча, безперечно, Майдан переконливо довів, що в екстремальних умовах українці як нація здатні захищати демократичні цінності та національні інтереси держави, обстоювати свій вибір та свою гідність.

Джерела та література:

1. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Відп. ред. В. Смолій. – К: Ніка – Центр, 2016. 796 с.
2. *Киридон А.* Революція Гідності: хронологічні межі подієвого дискурсу // Революція Гідності: на шляху до історії. Збірник наукових праць. – К: Вид-во музею Євромайдану, 2020. – С. 119 – 134.
3. *Плахтій Ю.* Вінниця. 5 років після Майдану. Режим доступу: <https://vezha.ua/vinnytysya-revoluyutsiya-p-yat-rokiv-pislya-majdanu/>.
4. *Кривошеїн В.* Вплив «Революції Гідності» на політичну та правову культуру українського суспільства // Вісник національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». № 2 (29). 2016. С. 37 – 57.

5. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві: монографія / Т. А. Бевз, О. О. Зорич, А. А. Зуйковська та ін. – К: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 296 с.

6. Вінниця. Революція. 6 років по тому Режим доступу: <https://vezha.ua/vinnysya-revoluyutsiya-chotyry-roky-po-tomu/>

7. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К: Ін-т соціології НАН України. 2014. Т. 2. Вип. 1 (15). 96 с.

8. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність і динаміка // Збірник наукових праць Хмельницького ін-ту соціальних технологій ун-ту «Україна», 2010. № 2. С. 26 – 30.

9. Кошкина С. Майдан. Нерасказанная история. К: Брайт Стар Паблішинг, 2015. 270с.

10. Головка В. Після втечі: останні дні режиму Віктора Януковича // Революція Гідності: на шляху до історії. Збірник наукових праць. – К: Вид-во музею Майдану, 2020. С. 43 – 48.

11. Україна після Євромайдану: досягнення та виклики / Ред. М. Яковлев, О. Горань. – К: Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2015. 132 с.